
Dr Nataša VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beograd

Pregledni naučni rad PEDAGOGIJA LXVIII, 1, 2013. UDK: 378.014.3(4) ; 371.13/.14(4)
--

OBRAZOVANJE PEDAGOGA U SVETLU REFORME UNIVERZITETA – I deo: od Berna do Luvena¹

Rezime: U okviru reforme univerziteta mnogo radova napisano je o obrazovanju osnovnih pedagoških profila (nastavnika, vaspitača) ali vrlo malo o obrazovanju naučnoistraživačkih pedagoških profila. Predmet našeg članka jeste reforma obrazovanja pedagoga na vodećim evropskim univerzitetima, i to na svim nivoima studija – osnovnim, master i doktorskim. Ukazuje se na delikatnost procesa reforme obrazovanja pedagoga i formiranja njihovih teorijsko-metodoloških kompetencija. Naročito se ističe značaj objedinjavanja nacionalnih istraživačko-naučnih kapaciteta u funkciji usavršavanja vrhunskih istraživača u oblasti obrazovanja. U analizi se pošlo od trenutnog stanja u oblasti obrazovanja pedagoga na sto najprestižnijih evropskih univerziteta, povlače se paralele sa reformom obrazovanja pedagoga kod nas, i ukazuje na tendencije budućeg razvoja. U meri u kojoj je to bilo neophodno prikazuju se i najnoviji programi obrazovanja nastavnika za različite stupnjeve školskog sistema. Sve promene sagledane su u kontekstu reforme univerziteta, njegove autonomije i uloge u unapređivanju celokupnog obrazovnog sistema.

Ključne reči: obrazovanje pedagoga, reforma univerziteta, obrazovanje nastavnika.

Uvod

*»By all accounts the 21st century will be the century of pedagogics.
We call it learning and competence development, but what everyone really
wants is pedagogical solutions.«*
(Lars-Henrik Schmidt, 2007, the dean of Danmarks Pedagogiske Univesi-
tetsskole Aarhus)²

---

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu »Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji«, br. 179060 (2011–2014), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

² O upotrebi termina *pedagogics* umesto *pedagy* u radovima skandinavskih autora videti u Bengtsson, J. (2006) i Lidenberg, L. (2002).

Lars-Henrik Šmit govori da je XXI vek – vek pedagoške nauke. Raspravljamo o učenju i razvoju kompetencija, ali u suštini svi tragamo za pedagoškim rešenjem. Time on najavljuje jednu fundamentalnu promenu u statusu i zadatku nauke o obrazovanju u XXI veku, koju smo kao zajednica pedagoga-istraživača u Srbiji i na prostorima bivše Jugoslavije dočekali nesprenni. Pedagoška nauka našla se, po predviđanju ruskog filozofa Georgija Ščedrovickog iz šezdesetih godina prošlog veka, »na prednjem kraju savremenih istraživanja« (Vujisić Živković, 2010: 725), a od organizacije pedagoškog obrazovanja na univerzitetu u velikoj meri zavisi unapređivanje kvaliteta nastave i vaspitanja u celokupnom obrazovnom sistemu. Zahvaćena idejnom dezorijentacijom nakon propasti monoideološkog političkog sistema, posledicama rata i međunarodne izolacije, sa još uvek prisutnom krizom sopstvenog identiteta iz sedamdesetih i osamdesetih godina, pedagoška nauka kod nas nije uspeła da u punoj meri razvije svoje istraživačko-nastavne mogućnosti, niti je bitnije doprinela unapređivanju ukupnog naučnog i prosvetnog rada u zemlji. Umesto toga, ona se prećutno podvrgavala novouvođenim »standardima naučnog rada« i »standardima kvaliteta obrazovanja«, nastojeći da opstane u uslovima konfuzno izvođene bolonjske reforme univerziteta, ne pomažući kolegama iz drugih, od navedene materije udaljenijih struka, da ove »standarde« prilagode međunarodnim konvencijama o nauci i obrazovanju i realnim potrebama našeg obrazovnog sistema. Pseudopedagoška frazeologija preplavila je dokumenta obrazovne politike i programe rada naših obrazovno-naučnih ustanova, u kojima se neretko pojavljuje čitav niz predrasuda o karakteru nauke o obrazovanju, o pedagoškom obrazovanju i istraživanju, i o vaspitno-obrazovnom procesu uopšte. Brojne promene kojima je izložen ovaj kompleks problema zahtevaju ozbiljnu naučnu diskusiju, na njoj zasnovane promišljenije poteze prosvetne politike, profesionalizaciju i ažurnost »pedagoškog establišmenta« (izraz Niklasa Lumana), za šta kod nas, izgleda, nema dovoljno volje, sredstava, a ni zainteresovanih. Umesto toga, nude se instant programi »evropeizacije« obrazovnog sistema, koji najčešće predstavljaju unošenje elemenata anglosaksonske tradicije ili aktuelne prakse, bez dubljih uvida u evropski, pa i u anglosaksonski, sistem naučnog zasnivanja i istraživanja u obrazovanju.

Zbog toga je poznavanje tokova univerzitetske reforme u Evropi, i prakse evropskog obrazovanja i istraživanja u zemljama različitih vaspitnih tradicija i mentaliteta (evropskih i neevropskih), jedan vid radikalne kritike prividno sličnih procesa u nas i, istovremeno, pokušaj afirmisanja istinskih promena u ovoj oblasti. Istini za volju, u poslednjim decenijama ni mi nismo zaobiđeni procesom »masifikacije« i »diversifikacije« polja pedagoškog istraživanja i obrazovanja u Evropi (Risto, 2000): akademski status stekle su oblasti obrazovanja razrednih nastavnika i vaspitača, ali ovaj proces nije praćen osmišljenom naučno-obrazovnom politikom na nacionalnom nivou, što je bitan preduslov i za njegovu internacionalizaciju, imanentnu svakom naučnom, pa i pedagoškom radu.

Kod nas je dosta pisano o obrazovanju nastavnika za primarni stupanj školovanja, nešto manje o obrazovanju vaspitača i nastavnika na sekundarnom nivou (viši razredi osnovne škole i srednje škole). Ova zainteresovanost dolazi usled akademizacije učiteljske profesije i usled potrebe univerziteta da u svoju reformu kao bitan segment uključi koncepcije i programe obrazovanja nastavnika, koji po nekim podacima obuhvataju 10 odsto akademske populacije (Brković i sar., 2009: 570). Prvi koraci u koncipiranju obrazovanja savremenih nastavnika kod nas već su učinjeni (npr. Radulović, 2011), ali oni ostaju nužno nedorečeni bez sveobuhvatnog preispitivanja zadatka nauke o vaspitanju na reformisanom univerzitetu. Najdelikatnija oblast promena u svetlu univerzitetske refor-

---

me jeste koncipiranje studija naučnoistraživačkih pedagoških profila (opšti i školski pedagog, socijalni pedagog, specijalni pedagog, andragog, menadžer u obrazovanju, školski psiholog itd.) i osnovnih pedagoških profila (nastavničkih pedagoških profila, kao i sistem regrutovanja talentovanih nastavnika u dalji naučnoistraživački rad). Podelu na naučnoistraživačke (profesionalci istraživači) i osnovne pedagoške profile (profesionalci praktičari) preuzimamo od Rite Hofsteter i Bernarda Šnevlja (Hofstetter & Schneuwly, 2001), profesora sa ženevskog departmana za nauku o vaspitanju, koji su se posebno bavili ovom problematikom, ustanovivši pravilnost po kojoj više, nadzorno-upravljačke, funkcije u obrazovanju zahtevaju i višu istraživačku kulturu. Razume se, ovde se odmah suočavamo sa različitim akademskim tradicijama: anglosaksonskom, kontinentalno-evropskom i mešovitom, čije smo osnovne odrednice analizirali na drugom mestu (Vujišić Živković, 2009). Ovde primećujemo da se nekada suprotstavljene koncepcije nauke o obrazovanju, npr. američka »multidisciplinarno-fleksibilna« i ruska »integralna«, često izražavaju kroz sličan sistem obrazovanja pedagoških istraživača, odnosno oni se ne spremaju od prvog nivoa studija, već se regrutuju iz redova nastavnika na posle diplomskim studijama. Kako su američki i ruski model u našoj novijoj literaturi prisutniji, u ovom članku opredelili smo se da prvenstveno razmatramo kontinentalno-evropski model obrazovanja pedagoga. Ovo opredeljenje potkrepljujemo činjenicom da je bliži našoj tradiciji u obrazovanju pedagoga. Pažnju smo poklonili, pre svega, obuci pedagoga »opšteg tipa« (školskih i predškolskih pedagoga, pedagoga-istraživača) mada u našim uslovima i u poređenju sa evropskom praksom ima smisla baviti se i ulogom pedagogije u obrazovanju socijalnih radnika i specijalnih pedagoga. Ovoj temi svoj doprinos dao je M. Petričković (2008), kao i autori zbornika o socijalnoj pedagogiji objavljenog u Jagodini 2010. godine (Macura Milovanović, u red., 2010).

Predmet našeg istraživanja jeste reforma obrazovanja pedagoga na vodećim evropskim univerzitetima, i to na svim nivoima studija, osnovnim, diplomskim i doktorskim. U analizi smo pošli od sadašnjeg stanja studija pedagogije na 100 vodećih evropskih univerziteta, sa za to relevante rang-liste. Svesno smo prihvatili rizik na koji upozorava K. P. Lisman (Liessman, 2009) o »diktatu rang-listi« kao ograničavajućem faktoru slobodne diskusije o razvoju univerzitetskog obrazovanja. Ovakav pristup pravdamo željom da se izloženi rezultati pažljivije uzmu u razmatranje, ali i uvidom u programe pedagoškog istraživanja i obrazovanja univerzitetskih centara koji nisu na rang-listi među prvih sto, a svojim značajem predstavljaju predvodnike u ovoj oblasti (npr. londonski *Institute of Education*, osnovan 1902. godine), kao i uvidom u šire nacionalne programe pedagoškog obrazovanja kako u Evropi tako i van nje. Inače, slažemo se sa Lismanom da reforma univerziteta protiče u zabrinjavajućem ćutanju akademskih krugova, što za razliku od njega ne objašnjavamo totalitarnim reformskim diskursom na univerzitetu, već i u ranijim reformama obrazovanja primećenom pojavom da se tokom same reforme često gube iz vida njene teorijsko-ideološke osnove, a da se pitanja naučnoteorijskog karaktera postavljaju tek u kasnijim fazama (Keiner, 2002).

Cilj nam je bio da razjasnimo osnovne teškoće koncipiranja programa obrazovanja pedagoga, a u manjoj meri i nastavnika, u sklopu aktuelne reforme univerziteta i da ukažemo na značaj podizanja teorijsko-metodoloških kompetencija svih pedagoških profila u savremenim društvenim uslovima. Kako u vezi s ovim pitanjima postoje nedoumice u našoj recentnoj naučnoj literaturi, kao i u strateškim programima o budućnosti obrazovanja, morali smo da ukažemo na izvore ovakvih nesporazuma i na moguće nevolje do kojih bi njihovo neotklanjanje dovelo u čitavom obrazovnom sistemu.

Korišćenje komparativnog metoda u pedagoškim istraživanjima upravo bi i trebalo da ima tu ulogu uprkos opravdanim prigovorima da se u dosadašnjoj praksi komparativni metod najmanje koristio za izučavanje perspektiva naučnoistraživačkih i nastavnih potencijala same pedagogije, i da su autori koji su pisali na ove teme bili uglavnom »zatvoreni« u uske nacionalne tradicije. Prožimanje, ugledanje, pa i konkurencija različitih pedagoških praksi u evropskim zemljama i u SAD-u, dovela je do toga da i komparativisti sve više dolaze do izražaja u debati o pedagogiji kao o univerzitetskoj disciplini. U našim uslovima nužna je i jedna prethodna terminološka napomena – govoreći o različitim programima vodili smo računa o semantičkom opsegu osnovnih pedagoških termina, pa smo tako uvek prevodili sa francuskog jezika »nauke o vaspitanju«, po istom sistemu sa nemačkog jezika »nauke/nauka o vaspitanju/obrazovanju«, sa holandskog i skandinavskih jezika – pedagogija i pedagoške nauke, a razume se, ukazali smo i na sinonimno korišćenje ovih termina.

Novi programi obrazovanja pedagoga u evropskim zemljama

Prva razlika koja pada u oči kada se uporede »bolonjski programi« vodećih evropskih zemalja i programi u našoj i u susednim zemljama jeste ta da su reformisani programi u inostranstvu stupili kasnije nego kod nas, da su u velikoj meri, posebno u oblasti doktorskih studija, još uvek nezavršeni, dok smo mi u istom periodu ponudili više, čak međusobno suprotstavljenih programa. To govori o tome da je stalna briga o »zaostajanju« našeg obrazovnog i ukupnog društvenog sistema često kontraproduktivna, i da dovodi do nedovoljno promišljenih reformskih procesa. Istovremeno, to je svedočanstvo o izolaciji naše istraživačke zajednice od kolega u drugim evropskim zemljama, što se često prikriva promovisanjem »strogih kriterijuma naučnog napredovanja i rangiranja«, a što u praksi može da dovede do urušavanja polja društveno-humanističkih nauka. Druga razlika koja je, takođe, na prvi pogled uočljiva, jeste promena institucionalnog okvira u kojem se obrazuju pedagozi. Dok je u većini istočnoevropskih zemalja opstala ustanova filozofskog fakulteta kao zajednice društveno-humanističkih studija, većina evropskih univerziteta pokazuje prividno »iščeznuće« filozofskog fakulteta, tog »najnižeg« od svih fakulteta, kako ga je označavao Kant, šaljivo dodajući u svojoj *Raspravi među fakultetima* da ljudi misle kako je najniži onaj koji nema nikoga ispod sebe. Tako se, na primer, na većini evropskih univerziteta, izuzimajući britanske, gde je uglavnom ostala forma priuniverzitetske *School of Education* (zanimljiv izuzetak je Univerzitet u Kembridžu na kome je 2001. godine osnovan Fakultet za obrazovanje i ubrzo postao najveći centar naučnoistraživačkog rada u oblasti obrazovanja u Velikoj Britaniji), većina pedagoga obrazuje na posebnim odeljenjima fakulteta za bihevioralne ili socijalne nauke, često u Francuskoj, Belgiji i drugim zemljama na fakultetima za psihologiju i nauke o vaspitanju (pedagoške nauke), ponegde na fakultetima za pedagogiju ili nauke o obrazovanju (Oslo,³ Geteborg) na kojima su departmani za obrazovanje pedagoga-istraživača povezani sa departmanima za obrazovanje učitelja i srodnih pedagoških profila. Posebni ogranci filozofskog fakulteta sa odeljenjima za pedagogiju organizovani su na Humboltovom univerzitetu u Berlinu i na nekim drugim nemačkim univerzitetima, dok su odeljenja za filo-

---

³ Fakultet za nauke o vaspitanju osnovan je 1996. godine tokom reforme Univerziteta. Pedagozi se na njemu obrazuju na Departmanu/Institutu za pedagoška istraživanja – *Pedagogisk forsknings Institut*.

---

zofiju i pedagogiju spojena u iste fakultete na univerzitetima u Rimu (*La Sapienza* – Filozofski fakultet ima dva odeljenja, Odeljenje za istoriju filozofije i pedagoška istraživanja – *Ricere pedagogiche* i Odeljenje za epistemologiju) i Beču (Fakultet za filozofiju i nauku o obrazovanju)⁴. Ovo, naglasili smo, »prividno iščezavanje« filozofskih fakulteta posledica je transformacije univerziteta sa naglaskom na ulogu departmana za razvoj pojedinačnih naučnih oblasti. Pojavljuje se i u istočnoevropskim zemljama – tako je u Bukureštu formiran Fakultet za psihologiju i pedagogiju, a u Sofiji Fakultet za pedagogiju. Međutim, ne treba shvatiti da organizaciono pitanje upravljanja univerzitetom nužno donosi »usitnjenost« u korpusu društveno-humanističkih nauka; uostalom, na Harvardu, kao najprestižnijem univerzitetu u svetu, sačuvana je, bar u formalnoj strukturi, shema izvornog filozofskog fakulteta koji obuhvata i matematiku i prirodne nauke. Primer uspešnog organizovanja filozofskog fakulteta nalazimo u Cirihi i na još nekim univerzitetima u Švajcarskoj. Proliferacija akademskih područja zahteva drugačije forme organizovanja fakulteta i univerziteta. Ovo postavlja dva izazova pred odeljenja za pedagoške nauke: da se, sa jedne strane, ne upadne u zamku uskospesijalističkih studija, suprotnih duhu univerziteta, i da se, sa druge strane, pažljivo planira strategija razvoja odeljenja, njegovih međunarodnih veza, programa i istraživačkih centara. Bilo bi velika zabluda verovati da se sadašnja organizacija naših univerziteta može još dugo održati. Beogradski univerzitet po broju fakulteta i po njihovom »konfederalnom« ustrojstvu (od »informatičkog paketa« do ekonomskog funkcionisanja) predstavlja anahronitet u evropskim razmerama. Zbog toga se treba pažljivo pripremiti za novo doba koje će doći, nezavisno od naše volje, kako na nivou odeljenja za pedagoške nauke, tako i centara za obrazovanje nastavnika, učiteljskih i fakulteta za tzv. specijalnu pedagogiju, a to znači izabrati optimalna organizaciona i programska rešenja usaglašena sa najboljom evropskom praksom, a time i sa našom pedagoškom tradicijom. Pri ovim promenama treba voditi računa o autonomiji univerziteta koja, nažalost, kod nas najčešće nije bila dugog veka, ali su joj postavljeni solidni osnovi *Zakonom o visokom obrazovanju* iz 2005. godine. Državni univerziteti, i to naročito u oblasti pedagoškog obrazovanja, za koje privatnici nisu zainteresovani, treba da se navikavaju na ulogu koja se u međunarodnim dokumentima označava kao »univerzitet sa javnom odgovornošću«; takav univerzitet pozvan je da uzme učešće u debati o unapređivanju svih javnih politika, uključivši i obrazovnu, i treba da je otvoren za saradnju sa civilnim društvom; iako »državni«, on zapravo predstavlja, zahvaljujući autonomiji koju poseduje i brani, najintelektualniji i najuticajniji deo »nevladinog sektora«. Da bi ispunio ulogu »univerziteta sa javnom odgovornošću«, naš univerzitet treba brižljivo da razmatra naučno-profesionalnu obuku i organizaciju istraživačkog rada na inostranim fakultetima, a u sklopu reforme pedagoškog obrazovanja to podrazumeva pouzdani uvid u planove i programe profilisanja prosvetnog kadra, u strukturu studija i nacionalnu i internacionalnu promociju naučnog podmlatka u obrazovanju. Ne treba posebno napominjati da su studije koncipirane u dva nivoa, bečelor i master, po sistemu 3 + 2 godine, što odgovara petogodišnjim studijama za poslove koji zahtevaju visok stepen stručnosti, predviđenim *Međunarodnom klasifikacijom obrazovanja* (ISCED) koju je doneo UNESKO 1997. godine a koja se dosledno poštuje u *Evropskom okviru kvalifikacija* (EQF) koji je 2008. godine usvojio Evropski parlament. Naš sistem, 4 + 1 godina studija, retko se nalazi u pojedinim istočnoevropskim zemljama, uslovljen je nespremnošću države da finansira puno diplomsko obrazovanje studenata, a izrazito je nenaklonjen istraživačkom karak-

---

⁴ Argumentaciju protiv ovakvog imenovanja fakulteta iznosio je Martin Hajtger (2003).

---

teru master studija i sticanju odgovarajućih kompetencija diplomiranih studenata. Kada je pedagoško obrazovanje u pitanju, naglasimo da obrazovanje vaspitača i učitelja u skandinavskim zemljama, na najvećem broju nemačkih univerziteta i na sve većem broju univerziteta u drugim zemljama, ima karakteristike »medicinskog« modela studija, odnosno integrisanih master studija (uprošćeno govoreći – sistem 5 + 0), dok se na britanskim univerzitetima susreću i jednogodišnji masteri za učitelje, bilo iz metodologije pedagoških istraživanja, kao priprema za dalji istraživački rad, ili masteri »unapređenja obrazovne prakse«. Apsurdna je situacija, koja je nesaglasnošću odgovarajućih zakona uvedena kod nas, da predmetni nastavnici treba da imaju petogodišnje studije, dok njihove »diplomirane« kolege kvalifikaciju stiču za četiri godine.

Nije uobičajena praksa, kakva se neguje u Ljubljani i Zagrebu, dvopredmetnih nastavničko-pedagoških studija, koje su korak unazad u obrazovanju pedagoga opšteg tipa, ali, naravno, ima značajnih prodora u oblasti inicijalnog profesionalnog obrazovanja predmetnih nastavnika na brojnim evropskim univerzitetima, o čemu ćemo govoriti nešto kasnije.

Pedagogija se danas izučava na preko devedeset nemačkih i nešto manje francuskih univerziteta, na većini evropskih univerziteta na kojima se obrazuju visokospecijalizovani profesionalci za poslove analize i intervencije u obrazovanju, često i socijalni i specijalni pedagozi (ortopedagozi, korektivni pedagozi). I na nekim izdvojenim tehničkim univerzitetima održava se intenzivna veza sa pedagoškim departmanima u istraživanju kompetencija učenika. Uočljiva je raznolikost studija pedagogije na svim ovim univerzitetima, ali i sve veća njihova uniformnost, tako da se ne bi moglo više reći poput H. Gudjonsa »da ima onoliko pedagogija koliko i univerziteta na kojima se ona predaje« (2004). Uniformnost je uostalom podsticana i na nacionalnom planu (u Nemačkoj donošenjem *Glavnog programa studija nauke o vaspitanju*) i na internacionalnom planu u okviru konsultacija u Evropskoj asocijaciji za pedagoška istraživanja (EERA).

Na koji način je »bolonjski sistem« studiranja primenjen u programima univerzitetskog obrazovanja pedagoga? Koliko je ideja Humboltovog univerziteta kao zajednice istraživanja i nastave ostala prisutna u ovim programima? Kako je izvršena »modulacija« pedagoških i nepedagoških predmeta? Kako se usmeravaju budući naučno-istraživački profili u obrazovanju? Na ova pitanja najlakše ćemo odgovoriti ako damo kratak prikaz nastavnih planova studija pedagogije na vodećim evropskim univerzitetima.

Ovaj pregled zasnivaćemo na razmatranju zadržanih nacionalnih tradicija u obrazovanju pedagoga i nastavnika, na pitanjima koncipiranja nastavnih planova i programa u svetlosti univerzitetske reforme, kao i na analizi specifičnih programa u oblasti dečje i omladinske zaštite i njihovih prava, razvoja ekonomske (»kompetentnosne«) pedagogije i programa obrazovnih inovacija na modernim univerzitetima visokotehnološkog tipa. Naglasićemo i oblike univerzitetske nastave koji se primenjuju u obrazovanju pedagoga.

Najzanimljiviji oblik radikalno preustrojenih studija jeste onaj na Institutu za nauku o vaspitanju Filozofsko-humanističkog fakulteta Univerziteta u Bernu (Švajcarska). Institut je podeljen u četiri divizije: a) za opštu pedagogiju i istoriju pedagogije, b) za pedagošku psihologiju, c) za sociologiju obrazovanja i d) za didaktiku. To su i četiri prioriteta područja na master programu. Na početku bečelor studija jeste »propedevtikum« u kome se slušaju predavanja iz navedenih oblasti uz seminare istraživačkih metoda, što se sve izražava kroz ESPB, a ne kroz ocene iz pojedinih predmeta. Student treba da sakupi

---

40 ESPB, a zatim dolazi druga faza bečelor studija na kojoj se sluša još devet kurseva predavanja, dva istraživačka kursa, šest proseminara i na kraju se radi bečelor (završni) rad. Za to student treba da sakupi 80 ESPB, dakle ukupno 120, a ostalih 60 ESPB stiče se slušanjem izbornih predmeta iz srodnih grupa na fakultetu. Švajcarska je inače zanimljiva zbog preplitanja nemačke i frankofonske tradicije u tzv. kontinentalnom modelu obrazovanja pedagoga. Primer germanofonske tradicije i njene bolonjske transformacije najbolje pruža visokorangirani *Pädagogischen Institut* Filozofskog fakulteta Univerziteta u Cirihi. Na ovom fakultetu postoji još i Institut za gimnazijsku pedagogiju i radno obrazovanje, koji u saradnji sa Ekonomskim fakultetom i Visokom pedagoškom školom daje kvalitetne i dugo razrađivane programe obrazovanja nastavnika gimnazija i tehničkih škola, kroz, tzv. *minor* bečelor i master programe. Na fakultetu, takođe, postoji i Institut za specijalnu pedagogiju, posebna Katedra za istraživanje omladine i Centar za dečje i omladinske medije, kao i Jakobs centar za produktivni razvoj omladine, koji su, osim prvog, istraživačke a ne pozivno-obrazovne prirode. Sam *Pädagogischen Institut* ima pet katedri: za opštu pedagogiju, za pedagošku psihologiju, za pedagošku psihologiju i didaktiku, za socijalnu pedagogiju i za istorijska istraživanja obrazovanja i obrazovnih sistema. »Glavni« bečelor startovao je 2007. godine i sačinjen je iz sedam obaveznih modula: Uvod u nauku o vaspitanju, Kvalitativne istraživačke metode, Kvantitativne istraživačke metode, Istorija i teorija vaspitanja, Vaspitanje i društvo, Pedagoško-akciono područje (modul rasprostranjen na nemačkim univerzitetima i odnosi se na praktični rad u obdaništima, školama, ustanovama za obrazovanje odraslih i ustanovama socijalne zaštite) i Razvoj i učenje. Student bira jedan opšteobrazovni modul i četiri od deset izbornih modula: Obrazovanje i politika, Pozivno obrazovanje, Obrazovanje, kultura i istorija, Razvoj i vaspitanje, Vaspitanje i obrazovanje dece sa posebnim potrebama, Institucionalizacija i profesionalizacija obrazovanja, Deca i omladina – šanse i rizici, Empirijska istraživanja obrazovanja i nastave, Učenje i proces obrazovanja, Rehabilitacija. Svaki modul vredi po 10 ESPB, tako da student bečelor studija sakupi 110 pedagoških i 10 opšteobrazovnih kredita, a ostalih 60 ESPB slušajući predmete iz filozofije, psihologije, sociologije itd. Master program je započeo 2008. godine i u svom glavnom obliku nosi 105 ESPB, a realizuje se u tri prioritetna područja: pedagoška psihologija i didaktika, socijalna pedagogija i teorija i istorija vaspitanja. Obuhvata izborni područni modul sa dva semestra iz empirijskih istraživanja, jedan modul iz pomoćnih profila, područni modul sa ispitom, područni sa tri istraživačka seminara, kolokvijum ili praktikum i izradu samog master rada (nosi 30 ESPB). Vidimo da nastavni plan Pedagoškog instituta u Cirihi samo donekle odstupa od krutog »nemačkog modela« univerzitetskog obrazovanja pedagoga određenog stabilnim korpusom referenci iz pojedinih naučno-pedagoških disciplina, da se praktične discipline izučavaju u obliku reflektivnog praktikuma u tzv. pedagoškom akcionom području, a da se naglašava veza između pedagoške psihologije i didaktike, kao i teorije i istorije vaspitanja. Slične tendencije uočavamo i na nekim nemačkim univerzitetima. Plan studija je jednostavan, studentima je lako da se sa njime upoznaju, nema »otimanja« oko bodova i značaja pojedinih pedagoških disciplina, što je odlika većine programa pedagogije na vodećim evropskim univerzitetima.

Potpuno drugačiju sliku pedagoških studija pruža Fakultet za psihologiju i nauke o vaspitanju Univerziteta u Ženevi, naslednika Klaparedovog Instituta *Žan Žak Ruso* i baštinika Pijažeovog arhiva. Ovo je i najbolje rangiran program frankofonskog tipa, u kome pedagogija ima vid »proširenih« društvenih nauka, uz profilisanje profesionalnih i istraživačkih studija, ali uz prisutnu svest, na primer kod profesora ovog univerziteta Rite

---

Hofsteter i Bernarda Šnevljija, o tome da upućenost na brojne društvene nauke ne dovodi u pitanje autonomni status nauka o vaspitanju: »Imati distancu i imati referencu u odnosu na druge discipline prihvaćeno je kao legitimna pozicija jedne naučne discipline – to nije razlog da se spočitava pedagogiji da nije autonomna« (Hofstetter & Schneuwly, 2001: 30). Bečelorske studije na Departmanu za nauke o vaspitanju u Ženevi organizovane su u dva ciklusa. Prva godina podeljena je u tri domena. Prvi se odnosi na probleme vaspitanja i obrazovanja i obuhvata uvodne kurseve iz školske pedagogije, didaktike, obrazovanja odraslih, specijalne pedagogije i IK tehnologije. Drugi domen »fundamentalnih nauka« obuhvata uvodne kurseve iz sociologije, filozofije i istorije obrazovanja, epistemologije pedagoških istraživanja i interkulturalne pedagogije. Treći domen jeste Opservacija i analiza područja vaspitanja, škole i profesije – obuhvata dva praktikuma, jedan iz školske pedagogije i drugi iz obrazovanja odraslih. Osim toga, studenti biraju jedan od 12 ponuđenih seminara koji se odnose na uvođenje u naučnoistraživački rad. Drugi ciklus bečelorske studije (II i III godina) podeljen je u šest domena: 1) Kultura, organizacija i praksa, 2) Didaktičke discipline, 3) Specijalna pedagogija, 4) Obrazovanje odraslih, 5) Istraživački domen (statistika, eksperimentalna i korelativna istraživanja, hermeneutika i narativna istraživanja) i 6) Mobilni domen u okviru koga studenti mogu da se pripremaju za dalje profesionalne ili istraživačke studije. Master program se deli na *profesionalni* i *istraživački*. U profesionalnom masteru postoje različite grupe: I) Analiza i intervencija u sistemu obrazovanja, II) Obrazovanje odraslih i III) Problemi specijalnog vaspitanja. Svaka grupa sačinjena je iz više modula. Tako grupa za Analizu i intervenciju u sistemu obrazovanja (budući savetnici za obrazovanje) ima sedam modula: Proces učenja i nastave u školskoj situaciji, Didaktika matematike, Didaktika jezika, Vaspitanje u kontekstu (ekonomije, istorije, analize efekata nastave), Interkulturalne i internacionalne dimenzije obrazovanja, Proces profesionalizacije nastavnika i Tehnologija obrazovanja. Istraživački master podeljen je u dve grupe. Prvu grupu čine tri predmeta: Opservacija prakse vaspitanja i nastave, Metodološke procedure mikroanalize vaspitne situacije i Feministički pristup u istraživanju. Drugu, kvantitativnu grupu, čine sledeći predmeti: Diferencijalna statistika, Eksperimentalna istraživanja i Kritička analiza metodološkog pristupa u naučnim publikacijama. Pored toga, na masteru se nude brojni seminari naučnog rada iz svih pobrojanih pedagoških oblasti, a izrada samog završnog rada nosi 30 EPSB. Veliki značaj pridaje se formiranju istraživačkih projekata i timova na odeljenju.

Programi na francuskim univerzitetima u osnovi su slični ženevskom. Najbolje rangirani Univerzitet u Strazburu organizuje tzv. profesionalne mastere iz oblasti IK tehnologija, menadžmenta obuke i razvijanja kompetencija i »inženjeringa socijalno-vaspitnih intervencija«. Tzv. istraživački master može da bude iz problematike učenja i medijacije ili naučnog rada. Na *Sorboni*, sada kao deo Univerziteta *Pariz V* (Dekartov univerzitet), od 1967. godine postoji Departman za nauke o vaspitanju (*sciences de l' éducation*). Program ima tri bečelorske usmerenja koja su put za tri master usmerenja: istraživački program vaspitanja i obrazovanja (*recherche en éducation et formation*) i dva profesionalna programa – savetnik u vaspitanju i obrazovanju (*expert et consultant en éducation et formation*) i stručnjak za specijalnu pedagogiju. Nema mnogo francuskih univerziteta koji su se probili na listu 100 najboljih u Evropi, ali treba reći da su njihova odeljenja za nauke o vaspitanju veoma razvijena, da izdaju veliki broj časopisa (kojih takode nema na prestižnim listama), što stvara određenu dozu frustracije kod francuskih pedagoga. Ona je ipak neopravdana s obzirom na to da kadar koji obrazuju uživa veliki ugled u školama i u prosvetnoj administraciji, ali i na univerzitetima na kojima postoji profesija »univerzi-

---

tetskog pedagoga«. Opširnije informacije o programu i radu francuskih odeljenja za nauke o vaspitanju mogu da se nađu na sajtu Asocijacije za nastavu i istraživanje u nauci o vaspitanju, kao i na prezentaciji pariskog *Institut national de recherche pédagogique* (godišnji budžet Instituta za pedagoška istraživanja iznosi oko dvadeset miliona evra).

Za razliku od francuskih, brojni britanski univerziteti nalaze se na rang-listi najboljih evropskih univerziteta. U ovom članku zadržaćemo se na nekim specifičnostima univerzitetskog pedagoškog obrazovanja u Velikoj Britaniji u odnosu na ono u SAD-u sa kojim deli sličnu istoriju (pedagogija se u početku razvijala na koledžima za obrazovanje nastavnika koji nisu imali puni akademski status) i disciplinarnu organizaciju (osnovne discipline su: filozofija, psihologija, istorija i sociologija obrazovanja, kao i novije discipline, poput teorije kurikuluma, merjenja efikasnosti nastave itd.). U Velikoj Britaniji postoji izvesna razlika između univerziteta u Engleskoj i Velsu i onih u Škotskoj, budući da ova poslednja neguje svoju autonomiju u oblasti obrazovanja. Kao što smo već rekli, na Univerzitetu u Kembridžu, kao prvoplasiranoj evropskoj visokoškolskoj ustanovi, 2001. godine je na temelju ranije *School of Education* Homerton koledža formiran *Faculty of Education*. Nastava je na bečelor nivou organizovana kao dvopredmetna, slušaju se predavanja iz pojedinih oblasti (biologija, matematika, itd.) i pedagoških disciplina, a oni koji se opredele za nastavnički poziv treba da naknadnim jednogodišnjim školovanjem steknu postdiplomski sertifikat iz obrazovanja, prilagođen pojedinim uzrasnim grupama učenika, odnosno nivoima obrazovanja. Master programi se nude iz više tematskih oblasti, a onaj iz pedagoških istraživanja ima akademski naziv »mastera filozofije« (MPhil) i predstavlja put za dalje doktorske studije.

Za razliku od Kembridža, na Oksfordu nema primarnog nastavničkog obrazovanja, nudi se samo »Master of Science Degree« (opet za razliku od akademskog zvanja »Master of Arts« koje je uobičajeno na kontinentalnim evropskim univerzitetima). Oksfordski master može da bude iz oblasti *Educational research methodology*, koji predstavlja put za sticanje filozofskog doktorata (PhD), i iz oblasti *Educational studies* (komparativno i internacionalno obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje, primenjena lingvistika itd.). I na drugim britanskim univerzitetima postoji razlika u oblasti obrazovanja u »filozofskom« (PhD) i »pedagoškom« doktoratu (EdD), kao i u dužini trajanja doktorskih studija: tri do četiri godine (*full-time*) i do šest godina (*part-time*). Zahtevi vezani za doktorsku disertaciju razlikuju se, od onih koji treba da sadrže 45.000 do 50.000 reči, do onih od 100.000 reči. Na većini univerziteta (Bristol, Šefild, londonski *King's college*, Mančester, Notingem, Birmingham, Lids, Varvik, Jork) veoma je dobro organizovano jezgro (*core*) studija iz pedagoške metodologije, kao i zahtevi i kompetencije vezane za izradu doktorske disertacije. Ponudeni su master programi iz različitih oblasti, kao što su: rano vaspitanje, jezičko obrazovanje, upravljanje u obrazovanju, prirodnonaučno obrazovanje, IK tehnologije u obrazovanju. Negde su studije u obrazovanju povezane sa studijama kriminologije (Kardif), vrlo često sa specijalnim (inkluzivnim) obrazovanjem, a postoje i posebne studije iz školskog savetovanja (*counselling*), kako u Engleskoj tako i u Irskoj (Triniti koledž u Dablinu), koje su koncipirane uz saglasnost nadležnih psiholoških asocijacija. U programima inicijalnog obrazovanja vaspitača i nastavnika prednjači *East Anglia University* (Škola za obrazovanje i celoživotno učenje Fakulteta za socijalne nauke) čiji su idejni autori profesori Džon Eliot i Dejvid Bridžs. Osim koncepcije primarnog bečelor obrazovanja nastavnika na principima akcionog istraživanja, ova institucija ima veoma razvijene istraživačke centre. Ponudeni su andragoški master (*Adult Literacy, Lifelong Learning and Development: Intrnational Perspectives*), praktično-profesionalni

---

(*MA in Advancend Eductional Practice*), savetodavno-psihoterapijski i master iz evaluacije obrazovanja. Takođe se nude istraživački masteri i doktorske studije. Na pojedinim engleskim univerzitetima (Jork), razvijene su studije obrazovanja, npr. bečelor *Educational Studies (single subject)*, ili su one u okviru tzv. *honours* bečelor studija ili vezane za studije detinjstva, kulture i obrazovanja. To su prvi prodori pedagoških studija na britanskim univerzitetima koje podsećaju na kontinentalno-evropski sistem. Česti su bečelori iz socijalne pedagogije (*Community Education*) koji predstavljaju kombinaciju pedagoško-andragoškog rada u lokalnoj zajednici, uz upućivanje u obrazovnu politiku. Ovi programi su zastupljeni kako u Engleskoj, tako i u Škotskoj, kao, na primer, na prestižnom Univerzitetu u Edinburgu (*The Moray House School of Education*). Master na ovom fakultetu, pored brojnih profesionalnih, kao put za doktorske studije obuhvata sledeće module: Etika i vaspitanje – normativne osnove vaspitanja, Obrazovna politika, Istraživanja obrazovanja. Takođe, program sadrži izborne kurseve: Obrazovanje odraslih, Razvoj dece i adolescenata, Kontekst, promene i razvoj kurikuluma, Psihološki pristup teškoćama u učenju, Obrazovni sistem u Velikoj Britaniji, Internacionalne perspektive obrazovanja i nastave, Učenje i nastava, Filozofske osnove teorije politike i prakse obrazovanja, Istraživačke metode. Istraživački master obuhvata četiri obavezna kursa: Teorija istraživanja (filozofska i empirijska istraživanja, istraživačke vrednosti i etika, strukturalizam, poststrukturalizam i socijalna istraživanja, feministička istraživanja), Kvantitativna analiza podataka uz korišćenje SPSS programa, Kvalitativna istraživanja i izborni predmet sa prethodnog mastera. Na drugom škotskom univerzitetu, onom u Glazgovu, postoji fakultet za obrazovanje podeljen u četiri departmana: Obrazovanje odraslih i kontinuirano obrazovanje, Studije kurikuluma (didaktički, pre svega za obrazovanje nastavnika), Religijsko obrazovanje, a od 1999. godine osnovan je *Department of educational studies* koji pruža kurseve iz osnova teorije i metodologije obrazovanja i obezbeđuje dalji put za doktorske studije. Fakultet ima nekoliko afirmisanih istraživačkih centara, poput onog za istraživanje prirodno-naučnog obrazovanja i za obrazovne tehnologije. Odeljenje za obrazovanje odraslih i za kontinuirano obrazovanje pruža na bečelor nivou obuku iz obrazovanja odraslih, omladinske kulture i socijalnih intervencija, i daje kvalifikaciju za obrazovanje u zajednici, dok se na master nivou daju andragoške kvalifikacije, razni poslediplomski sertifikati za nastavnike za odrasle. Departman ima veoma razvijen Centar za istraživanje obrazovanja odraslih.

Svi britanski univerziteti prihvatili su evropski sistem prenosa bodova i u maksimalnoj meri u odnosu na svoju tradiciju prilagodili su se bolonjskim standardima univerzitetske reforme. Reforma studijskih programa najduže je trajala na londonskom *Institute of Education* zbog razgranate strukture studija koje ova prestižna institucija organizuje.

Posebno interesovanje izaziva reforma univerzitetskih studija pedagogije u »dač« području (Holandija, flamanski deo Belgije) i u skandinavskim zemljama jer su ove zemlje poznate po kvalitetu svojih obrazovnih sistema i po intenzivnom pedagoškom radu i njegovoj razmeni u međunarodnim publikacijama. Kao takvi, univerziteti ovih zemalja najprivlačniji su za mlade pedagoge iz anglosaksonskih zemalja, ali i iz drugih delova sveta. Najbolje rangiran holandski univerzitet jeste onaj u Utrehtu. Na svim holandskim univerzitetima, pa i na ovom, prva godina studija pedagogije je zajednička, a od druge godine se odvajaju studije za opšte pedagoge, ortopedagoge i za socijalne pedagoge. U Utrehtu, bečelor program organizovan je oko uvođenja u teorijsku i praktičnu pedagogiju, a potom se na master nivou usmerava na temu socijalne pedagogije i omladinske politike. Ovaj master organizuje se uz saradnju sa odgovarajućim univerzitetskim In-

---

stitutom za studije obrazovanja i humanog razvoja. Doktorske studije (*Doctoraalopleiding Pedagogiek*) slično su usmerene. U Lejdenu, pedagoške nauke (*Pedagogische wetenschappen*) na bečelor nivou slično su organizovane; zanimljivo je da istorija pedagogije služi kao uvodni kurs u master studije koje su organizovane oko sledećih oblasti: studije detinjstva i porodice, specijalna pedagogija, problemi učenja, školska pedagogija i didaktika, učenje u profesionalnom kontekstu i teorijsko-istorijska i kroskulturalna pedagogija (master usmeren na istoriju porodice, roditeljstva i vaspitanja). Postoji, takođe, i istraživački master. Na Univerzitetu u Amsterdamu specifičan je istraživački master iz opšte pedagogije i teškoća u učenju, veoma dobro koncipiran, predviđa izradu dva master rada na kraju svake godine studija. Univerzitet u Groningenu naglasak stavlja na ozbiljnu istraživačku pripremu, već u prvoj godini sluša se SPSS praktikum. Masteri su iz opšte pedagogije (*Algemeen Pedagogische Wetenschappen*) i školske pedagogije sa naglaskom na didaktiku. Master na engleskom koncentrisan je oko teme *Educational Effectiveness and Instructional Design*. Slična struktura studija je na Univerzitetu u Nijmigenu i na Slobodnom univerzitetu u Amsterdamu. Holandski Univerzitet *Twente* (*Twente*), namenjen izučavanju savremenih visokih tehnologija (biotehnologija, nanonauke i dr.), ima i programe namenjene obrazovnim tehnologijama i menadžmentu, organizuje bečelor program iz Nastave, kurikulumu i primene medija i master program iz Obrazovnog menadžmenta i evaluacije.

Posebno su zanimljivi programi pedagoških studija u flamanskom delu Belgije. Univerziteti u Gentu i Luvenu odavno slove za najznačajnije centre pedagoških istraživanja. Najaktivniji su u zbližavanju anglosaksonske i kontinentalne pedagoške tradicije, njihovi profesori izdaju radove u najprestižnijim časopisima na engleskom, nemačkom i francuskom jeziku, pokretači su uglednih časopisa i međunarodnih udruženja istraživača. Njihovi fakulteti (*Fakulteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen*) na svom pedagoškom departmanu pored opštih i školskih obrazuju i socijalne i ortopedagoge. U Gentu je nešto naglašenija socijalna pedagogija, nudi se bečelor iz Osnove i prakse obrazovanja i master iz Osnove teorije i istraživanja obrazovanja. Doktorske studije su veoma dobro koncipirane posle dugotrajnog usaglašavanja na evropskom nivou.

Za Luven se, bez preterivanja, može reći da je navažniji centar za pedagoško obrazovanje i istraživanje, ne samo u Evropi, već i u celom svetu. Dugačka i slavna tradicija i savremeni uspesi Odeljenja za psihologiju ovog fakulteta samo potpomažu razvoj pedagogije, naročito socijalne i specijalne. Istraživački centri na Departmanu za pedagoške nauke predvođeni su najvećim imenima u svojoj oblasti istraživanja. Ti centri su sledeći: CEGO – Centar za »eksperimental« vaspitanje, koji predvodi profesor Alan de Munter i koji se bavi empirijskim, neeksperimentalnim istraživanjima predškolskog i ranoškolskog obrazovanja i uživa prestiž u svetskim krugovima; Centar za istraživanje efektivnosti i za evaluaciju u obrazovanju; Centar za psihologiju i tehnologiju nastave; Centar za didaktiku (studije nastavnih programa); Centar za porodičnu i ortopedagogiju, koji se deli na Centar za studije roditeljstva i porodičnog vaspitanja, Centar za istraživanje rodnih odnosa u vaspitanju i Ortopedagoški centar; Centar za socijalno-kulturalnu i radnu pedagogiju (*Centrum voor Social – Culturele en Arbeidspedagogiek*) koji obuhvata i Centar za kontinuirano profesionalno (pozivno) obrazovanje i organizaciju; Centar za istraživanje obrazovanja odraslih i kontinuiranog obrazovanja; Centar za obrazovnu politiku i inovacije; kao i tri centra značajna za opštu pedagogiju i pokretanje aktuelnih tema u međunarodnim razmerama (odnos filozofije i pedagoških istraživanja, odnos teorije obrazovanja i istorijskih istraživanja itd.). Ti centri su: Centar za metodologiju pedagoš-

---

kih istraživanja (*Centrum voor Methodologie von het pedagogisch onderzoek*), Centar za teorijsku (fundamentalnu) pedagogiju (*Centrum voor Fundamentele Pedagogiek*) i Centar za istorijsku pedagogiju (*Centrum voor Historische Pedagogiek*) kojim rukovodi trenutno najveći autoritet u ovoj oblasti u svetu profesor Mark Depape. Pitanjima prožimanja »kontinentalne« i anglosaksonske vaspitne teorije, kao i kritičkom pedagogijom, na Luvenu se bavi, takođe, jedan od najvećih autoriteta u svojoj oblasti profesor Jan Mašalajn.

Kao i na svim univerzitetima »dač« područja, program studija obuhvata opštu, socijalnu i ortopedagogiju. Specifičnost bečelor programa u Luvenu jeste u tome što su predmeti u sve tri godine »modulirani« u sledeće oblasti: praktikum, metodologija pedagoških istraživanja, opšte pedagoške nauke, područno specifične pedagoške nauke i srodne osnovne discipline. Svi predmeti su jednosemestralni (nose od 5 do 6 ESPB), ali se nastavljaju u svakom semestru kroz trogodišnje studije. Na trećoj godini bečelor studija (V i VI semestar) student bira odgovarajući izborni modul iz za sebe prioritarnog područja: socijalna pedagogija, opšta pedagogija, ortopedagogija, teorijska pedagogija i didaktika. Dakle, na prvoj godini student sluša praktikum pod nazivom Analiza vaspitanja i obrazovanja, iz metodologije sluša dva predmeta (Metode i tehnike empirijsko-analitičkih istraživanja I deo i Metode i tehnike interpretativnih pedagoških istraživanja I deo – narativna istraživanja). Iz opštih pedagoških nauka slušaju se: Filozofija obrazovanja I deo, Istorija vaspitanja i obrazovanja I deo, Obrazovanje i vaspitanje – kulturne relacije i Porodična pedagogija. Iz područno specifičnih pedagoških nauka obavezni su sledeći kursevi: Deca i omladina u ortopedagoškoj perspektivi, Didaktika – učenje i nastava I deo, Konceptija i praksa neformalnog obrazovanja. Od srodnih disciplina sluša se Uvod u psihologiju. Na drugoj godini pedagoški praktikum podrazumeva Teoriju i praksu grupnog rada, iz metodologije se pruža drugi deo Metoda i tehnika empirijsko-analitičkih istraživanja i Metoda i tehnika interpretativnih pedagoških istraživanja (»akcija i organizacija«). Od opštih pedagoških nauka nastavljaju se Filozofija obrazovanja i Istorija vaspitanja i obrazovanja, a dodaje im se kurs iz Komparativne i interkulturalne pedagogije. Od područno specifičnih pedagoških nauka slušaju se: Didaktika II deo – organizacija nastave, Vaspitni problemi u porodici i školi i Principi i modeli permanentnog obrazovanja i kontinuiranog učenja, a od srodnih osnovnih disciplina Razvojna psihologija. Izborni predmeti sa drugih univerzitetskih smerova obuhvataju najmanje 10, a najviše 14 ESPB. U trećoj godini nastavlja se slušanje Metoda i tehnika empirijsko-analitičkih istraživanja, kao i Metoda i tehnika interpretativnih pedagoških istraživanja. Od srodnih osnovnih disciplina sluša se dvosemestralna Psihodijagnostika (10 ESPB). Nema praktikum, opštih i područno specifičnih pedagoških nauka, već su one, kao što smo rekli, zamenjene jednim izbornim modulom, koji može biti iz ortopedagogije, socijalne pedagogije, didaktike i teorije pedagogije. Ovde nećemo navoditi predmete iz ortopedagogije. U izbornom modulu iz socijalne pedagogije slušaju se: Socijalna pedagogija – socijalno-kulturna participacija; Socijalna pedagogija – radna participacija; Projektno obrazovanje (projekat) u socijalnoj pedagogiji i Sociologija. Izborni modul iz didaktike čine sledeći kursevi: Didaktika u obrazovanju odraslih, Didaktika pozivnog obrazovanja, Didaktika sekundarnog obrazovanja, Obrazovne tehnologije i Sociologija. Najprestižniji izborni modul iz teorije pedagogije čine sledeći predmeti: Naučni pristup u pedagogiji, Naučna filozofija (epistemologija) u pedagogiji, Istraživački paket iz teorijske pedagogije (od ponuđena tri student treba da izvrši dva istraživačka zadatka), Pedagoški mentalitet u Belgiji, posebno u Flandriji, Teme iz filozofije vaspitanja i obrazovanja i Studija slučaja.

Osim ovog, postoji i bečelorski program za studente u kampusu koji je više didaktički i školskopedagoški usmeren.

Šta pokazuje program osnovnog nivoa studija na Univerzitetu u Luveni? To je, pre svega, mogućnost uspešnog kombinovanja refleksivno-praktičnog i visoko-metodološkog obrazovanja pedagoga, sa transferom odgovarajućih kompetencija u jednu ili drugu sferu. Takođe, naglašeno je metodološko obrazovanje studenata i u kvantitativnoj i u kvalitativnoj metodologiji od prve godine studija. Opšte i područno specifične pedagoške nauke ne predstavljaju se kao uvod jednih u druge, već su studenti od početka naviknuti na njihovo uporedno izučavanje. Može slobodno da se kaže da ovakav program predstavlja budućnost studija pedagogije u XXI veku. Oni koji ga prođu, stiču izvanredne predispozicije za dalje studiranje i rad u oblasti vaspitanja i obrazovanja. Istina, ovaj program je za sada dostupan malom broju studenata, ne upisuje se više od 20 studenata po godini studija, ne računajući one na više praktičnom bečeloru u univerzitetskom kampusu. Master program ima istraživačko (*Master in de Pedagogische Wetenschappen*) i praktično-profesionalno usmerenje (*Master in de Educatieve Studies*), a takođe postoji i master na engleskom jeziku uglavnom koncentrisan oko teme menadžmenta u obrazovnim ustanovama. Na domaćem masteru prioritarna područja su didaktika, socijalna pedagogika i ortopedagogija. Nivo metodološkog obrazovanja mastera izuzetno je podignut, uključeni su »minor« profili iz metodologije pedagoških istraživanja, filozofije politike, sociologije i antropologije, kao i teorije i istorije pedagogije. Sam master rad sastoji se iz izrade projekta (6 ESPB), metodološkog seminara (4 ESPB) i rada na istraživanju i izveštaju (14 ESPB). Doktorske studije podrazumevaju pohađanje predavanja i seminara koje drže profesori praktično iz celog sveta i, naravno, izradu doktorske disertacije.

Zaključak

Naša analiza obuhvatila je reformisane programe studija pedagogije u Velikoj Britaniji i u jednom delu »kontinentalne« Evrope sa liste najbolje rangiranih univerziteta. Za preciznije zaključke o dometima reformskog procesa potrebno je analizirati programe pedagoškog obrazovanja u skandinavskim zemljama, Nemačkoj i Austriji, kao i u zemljama južne Evrope. Ali i sada dati pregled novih programa studija pedagogije pokazuje da »bolonjska reforma« nije nudila onim odeljenjima pedagoških nauka koja su se temeljno pripremila za proces integrisanja evropskog istraživačkog i obrazovnog prostora, čuvajući i afirmišući sopstvenu vaspitno-obrazovnu tradiciju. Širenje obrazovnog sistema i njegova sve veća uloga u ukupnom društvenom razvoju otvorila je znatno »tržište« za naučnoistraživačke profile u oblasti obrazovanja, istovremeno, oštro naglašavajući potrebu povišenja njihovih teorijsko-metodoloških kompetencija. Koliko novi oblici univerzitetske nastave (refleksivni praktikum) i »stara«, Humboltova vizija spoja istraživanja i nastave na univerzitetu, mogu da pomognu u tom procesu, ostaje da se vidi.

Literatura

1. Bengtsson, J. (2006), The Many Identities of Pedagogics as a Challenge: Towards an Ontology of Pedagogical Research as Pedagogical Practice, *Educational Philosophy and Theory*, 38(2), 2 115–128.
2. Brković, A. i sar. (2009), Ciljevi obrazovanja nastavnika – dosadašnji i novi trendovi (569–574), u: N. Potkonjak (u red.), *Buduća škola*, Beograd, SAO.
3. Gudjons, H. (2004), *Pedagogija – temeljna znanja*. Zagreb: Eduka.

-
4. Hajtger, M. (2003), *Filozofska pedagogija* (32–42), u: P. Kozlovski (red.), *Vodič kroz filozofiju*, Beograd, Plato.
  5. Hofstetter, R. & Schneuwly, B. (2001), *The Educational Sciences in Switzerland, Evolution and Outlooks*, CSTS, Bern.
  6. Keiner, E. (2002), Education Between Academic Discipline and Profession in Germany after World War II, *European Educational Research Journal*, 1(1), 83–98.
  7. Leissman, K. P. (2009), *Teorija neobrazovanosti – Zablude društva znanja*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
  8. Lidenberg, L. (2002), Is Pedagogik as an Academic Discipline in Sweden just a Phenomenon for the Twentieth Century? The Effects of Recent Education Reform, *European Educational Research Journal*, 1(1), 65–82.
  9. Macura Milovanović (2010), *Socijalna pedagogija u nastajanju – traženje odgovora na probleme društveno isključenih grupa / uredila Sunčica Macura Milovanović*, Jagodina, Pedagoški fakultet u Jagodini.
  10. Petričković, M. (2008), Vaspitne nepoznanice socijalnog rada lišenog pedagogije, *Socijalna misao*, 15(3), 77–99.
  11. Radulović, L. (2011), *Obrazovanje nastavnika za refleksivnu praksu*, Beograd, Filozofski fakultet.
  12. Risto, R. (2000), The Massification and Diversification of Educational Sciences in Finnish University, paper presented at the *European Conference on Educational Research*, Edinburgh. Retrieved from: <http://www.sv.ntnu.no/ped/may.britt.postholm/Edinburgh.htm>
  13. Vujisić Živković, N. (2009), Proces disciplinarizacije u polju pedagoškog istraživanja i obrazovanja – II deo: Savremeni razvoj pedagogije kao univerzitetske discipline, *Pedagogija*, 64(1), 42–59.
  14. Vujisić Živković, N. (2010), Volodar Viktorovič Krajevski (1926–2010), *Pedagogija*, 65(4), 724–727.

* * *

EDUCATION OF PEDAGOGUES IN THE LIGHT OF THE UNIVERSITY REFORM

Summary: *Within the University reform, there are many papers written about education of the basic pedagogical profiles (primary school teachers, pre-school teachers) but not much about education of scientific-research pedagogical profiles. The subject of the paper is the reform of education of pedagogues at the leading European Universities, and this is at all the levels of studies – undergraduate, master and doctoral studies. We are pointing at the delicacy of the process of the reform of education of pedagogues and forming their theoretical-methodological competencies. Particularly, we are stressing the significance of enhancing national research-scientific capacities functioning in mastering the best researchers in the field of education. The analysis started from the present state in the field of educating pedagogues at one hundred most prestigious Universities, and there are parallels with the reform of education of pedagogues in our country, and tendencies for future development are shown. In the necessary measure, there are the most recent programmes shown of the teachers at different levels of the school system. All the changes are shown in the context of the University reform, its autonomy and role in improvement of the whole educational system.*

Key words: *education of pedagogues, University reform, education of teachers.*

* * *

ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГОВ В СФЕРЕ РЕФОРМЫ УНИВЕРСИТЕТА

Резюме: *Немало работ, в рамках реформы университета, написано о подготовке основных педагогических деятелей (преподавателей - учителей, воспитателей), в то время как число исследований, касающихся подготовки научно-исследовательских педагогических кадров – незначительно. Предметом нашей статьи является реформирование подготовки пе-*

дагогов в ведущих университетах Европы на всех уровнях обучения – бакалавр, мастер, доктор. Указывается на хрупкость процесса реформы подготовки педагогов и формирования их теоретическо-методологической компетентности. В частности, подчеркивается важность интеграции национальных исследовательско-научных потенциалов, в функции совершенствования подготовки ведущих исследователей в области образования. Наш анализ касается текущей обстановки в области подготовки педагогов, в ста престижных университетах Европы; проводятся параллели с реформой образования педагогов в нашей стране и указывается на будущие тенденции развития. По мере необходимости, показываются и новейшие программы подготовки преподавателей для различных уровней системы школьного образования. Все изменения проанализированы в контексте реформы университета, его автономии и роли в деле улучшения системы образования в целом.

Ключевые слова: подготовка педагогов, реформа университета, подготовка преподавателей.